

יזל כטל

פרשת נצבים וילך תשפ"ו שנה ה'

אליהו ומשיח יקבצו את ישראל

אם יהיה נדון בקצה השמים משם יקבצו ה' אלהיך ומשם יקוץ (ל, ד)

כ' בתרגום יוב"ע 'אין קהן מבדריכון בספי שמיא מתמן קנוש יתכון מימרא דין אלקהון על ידי דאלהו פהנא רבא ומתמן יקרב יתכון על ידי דמלכא משיחא', [ביאור: אם יהיו פזורים בסופי השמים משם יאסוף אתכם מאמרו של ה' אלהיכם על ידו של אליהו הכהן הגדול ומשם יקרב אתכם על ידו של מלך המשיח].

וצ"ב מנ"ל הא שאליהו ומשיח יאספום, והאיך מרמוז כן בפס'. ועוד, דהנה הפס' מכפיל דבריו "יקבצו" ו"יקחך", וצ"ב מהו כפל הענין.

תפקיד אליהו

ונראה שב' בחינות של גאולה נאמרו כאן. דהנה אי' בקידושין (מ, א) שרב כהנא הפיל את עצמו מהגג כדי להינצל מעבירה, ובא אליהו ותפסו, וא"ל אליהו הטרחתני ארבע מאות פרסה, כלומר שהיה רחוק משם ת' פרסה והגיע מייד להצלתו. הרי חזינן שמתפקידי אליהו הנביא הוא להציל את היחידים.

ובאמת שמצאנו כן בהרבה מקומות שאליהו הושיע את היחיד, כדא' בברכות (נח, א) שהציל את רב שילא בעדותו, ובשבט (ג, ב) שהודיע לרשב"י על ביטול הגזירה, ושם (קט, ב) הציל אליהו את רב שימי בר אשי ממוות, ובתענית (כא, א) הציל אליהו את נחום איש גמזו בהצעתו שהעפר שהובא לקיסר מעפרו של אברהם אבינו הוא שנהפך לחרבות'.

תפקיד המשיח

ולעומת זה מצאנו שתפקיד המשיח הוא לקבץ את כלל ישראל, וכמו שהגדירו הרמב"ם (פי"א ממלכים ה"א) 'המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה כו' ומקבץ נדחי ישראל'. ובהמשך דברין מביא הרמב"ם את הפס' הזה, וז"ל 'התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'.

נמצא שכפילות הפס' "משם יקבצך" "ומשם יקחך" קאי על ב' מיני גאולות אלו, הא' ע"י אליהו והוא נמי ליחידים, והב' ע"י המשיח והוא לכל ישראל.

תרי אליהו הוי

ומה שהוסיף יוב"ע 'אליהו כהנא רבא', נראה משום שרצה לאפוקי מאליהו אחר, שרש"י בקידושין (ע, א) כתב שמלבד אליהו הנביא יש אליהו אחר, והוא מלאך הכותב על נושא אשה שאינה הוגנת לו 'אוי לו לפוסל את זרעו ולפוגם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו'.

האם פינחס היה כהן גדול

אמנם יש לדקדק מהו 'כהנא רבא', הרי הכוונה כאן לפינחס דפינחס זה אליהו כדא' בילקוט (ריש פינחס). והרי פינחס לא היה כהן גדול, דאי' בזבחים (קב, א) 'חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל: יבמה מלך, אישה כהן גדול, בנה סגן, בן בנה משוח מלחמה, ואחיה נשיא שבט', ופירש"י בן בנה הוא פינחס. והנה לא מוזכר עליו שהיה כה"ג רק משוח מלחמה, דרך על בעלה [אהרן] מוזכר שהיה כה"ג.

וצ"ל שהתרגום יוב"ע לשיטתו שקורא לכהן חשוב כהנא רבא, שכן כתב בפרשת ביכורים (לעיל כו, ג) 'ותיעלון לנת פהנא די יתהי ממי לכהן רב פומיא האנינו', [ביאור: ותבאו אל הכהן אשר יהיה ממונה לכהן גדול בימים ההם]. והרי זה תימה וכי רק כה"ג מקבל ביכורים, ועל כרחך צ"ל שהכוונה 'כהן רב' כהן חשוב, כלומר תלך לכהן חשוב, ואין הכוונה לכה"ג. וה"נ מה שכתב כאן יוב"ע שאליהו כהנא רבא הכוונה לפינחס שהיה כהן חשוב.

איברא, במדרש קה"ר (פר' י, א טו) אי' 'אמר יפתח אני ראש וקצין לישראל אלך אצל פנחס, ופנחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ', הרי להדיא שפינחס אכן היה כה"ג. ואין לומר דחשיב מה שהיה משוח מלחמה לכה"ג, דגם הוא נחשב לכה"ג. זה אינו, שהרי משוח מלחמה אינו אלא ככהן

ידעת ישראל שנות שהותם במצרים

כי אתם ידעתם את אשר ישכנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם (כט, טו)

כתב בתרגום יוב"ע 'ארום אתון ידעתון סכום שניא דיתניבנא בארעא דמצרים, וגבון דעבד לנא פני עממיא דעברתון', [ביאור: כי אתם ידעתם סכום השנים שישבנו בארץ של מצרים, וגבורות שעשה לנו בין הגוים שעברתם].

ויל"ע מה רצה בזה, ומה הכוונה שידעו בני ישראל את סכום השנים שהיו במצרים.

ויל"פ בדבריו, דהא אי' במגילה (ט, א) שכתבו לתלמי המלך 'ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה'. ופירש"י 'שלא יאמר שקר כתוב בתורה, שהרי קהת מירדי מצרים היה וכשאתה מונה שנותיו של קהת ושנותיו של עמרם ושנותיו של משה כולן אין מגיעות לארבע מאות שנה, כל שכן שהרבה משנות הבנים נבלעין בתוך שנות האבות. אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירת גלות מצרים בין הבתרים, ומשם עד שנולד יצחק שלשים שנה, ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה, צא מהם ששים של יצחק ומאה ושלושים שחיה יעקב כשבא למצרים, נשארו מאתיים ועשר'.

נמצא שזהו מה שאמר להם "כי אתם ידעתם" וגו' שאת מספר השנים שישבו בני ישראל במצרים אתם יודעים, ואף שלתלמי שיניתם וכתבתם לו שמספר זה כולל גם דברים אחרים כל זה לפי שטותו, אך את החשבון הנכון והאמת "אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים".

כי אתם ידעתם את אשר ישכנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם (כט, טו)

צ"ב ההדגשה "אתם". ועוד צ"ב מדוע אמר "אשר עברתם" כשכבר אמר "אשר עברנו".

ונראה דהנה כתב בתרגום יוב"ע (פס' טו) 'וקמתון ית מרחקתהון וית טעון דלהון דמן קיסא ואבנא דרמין באושקקי וטעון דכסף ודקב דיהיבין עמהון בפתלא אחדין דשין' פתריהון דלא יתגבון', [ביאור: וראיתם את תועבותיהם ואת האיליים שלהם שמן עץ ואבן שמושלים ברחובות ואיליים של כסף וזהב שנתונים עמהם בבתיים אוחזים דלתות אחריהם שלא יגנבו].

ומבואר, שהם ראו במצרים פסלים ברחובות וגם בבתיים מאחורי הדלתות. וצ"ב כיון שמשמע שהפסלים היו מוחבאים בביתם מאחורי הדלתות [כי היה זה פסלים מכסף וזהב], א"כ האיך יכול לומר "כי אתם ידעתם" מנא להו לידע מה שמוחבא אצל אחרים.

אמנם נראה שהכוונה על זמן מכת חושך, דהרי אי' במדרש שמור"ר (בא פר' יד, ג) 'שכל מקום שהיה יהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחביות ובתיבות ובמטמוניות', היינו שבמכת חושך היו נכנסים ישראל לבית המצרים ורואים כל מה שיש במטמוניות שלהם, וא"כ בוודאי ראו גם את הפסלים מכסף וזהב המוחבאים בביתם.

נמצא שכוונת משה למה שראו במכת חושך, אולם לא רצה משה לפרש כן בהדיא משום שיש בזה משום מוציא דבה, או מתכבד בקלון חבירו, דכיון שבמכת חושך מתו חמישית מישראל רשעים כדא' ברש"י ריש בשלח (שמות יג, יח). נמצא שכעת שמזכיר לכם בבית המצרי ייזכרו הם וקרובי המתים שאלו מתו ואלו חיים, ויש בזה משום מתכבד בקלון חבירו.

ולכן אמר משה בלשון זה "כי אתם ידעתם" ובזה רמז אתם ולא אחרים, כי אתם זכיתם לראות את בית המצרי במכת חושך ונשאתם בחיים. ולכן אמר נמי "אשר עברתם" כלומר אתם ולא אחיכם שמתו. ובזה הבינו שכוונתו למכת חושך שבזה נבדלו הרבה מהם מאחיהם, שהרבה מתו אולם "אתם ידעתם" "אשר עברתם" – אתם שונים מאלו שמתו, אתם צדיקים והם רשעים ולא זכו להיות לכאן.

^א יש גי' 'דמין', ואינו מובן.
^ב כן הוא לשון יוב"ע בפר' בא (שמות י, כג) שאלו המתים במכת חושך היו רשעים.
^ג ומה דאיי' שהתריחו', הוא משום ששיטתו של אליהו ת' פרסה הוא בד' פסיעות כדא' בברכות (ד, ב), וממילא כאן אצל רב כהנא שהיה צריך לבוא מייד ובלי שהות של ד' שהיות נחשב הדבר לטורח לו

הדיוט, שהרי אפי' כהן מרובה בבגדים שלא עובד מחזיר את הרוצח מעיר מקלט, אולם כהן משוח מלחמה להלכה אינו מחזירו, כדאי' **במכות** (יא, א), וכתב הרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"ט) 'משוח מלחמה אינו מחזיר מפני שהוא ככהן הדיוט'.

אליהו יודיע על משיח

עוד יש לפרש בד' יוב"ע, דהנה אי' **בעירובין** (מג, ב, ע"פ הגאון יעקב ברש"י שם) שאליהו הנביא בא יום קודם המשיח לבשר על ביאת המשיח. וזהו שכתב יוב"ע את אליהו והמשיח, כי אליהו יבוא קודם ואח"כ המשיח.

ויש לדקדק היטב בד' יוב"ע, דהנה בסוגיא בעירובין שם מבוי שאליהו לא בא בע"ש כי יבוא לקבל פניו ויתבטלו מהכנות לשבת. ומבוי שיצאו לקראת אליהו. וזהו מה שכתב יוב"ע לפרש "משם יקבצו" על אליהו ו"משם יקחד" על המשיח, כי כשאליהו יבוא יהיה **קיבוץ** לקבל פניו וזהו "משם יקבצו" דקאי עליה. ואחר בוא אליהו יבוא משיח, והמשיח "משם יקחד" הוא כבר **יקח** אותנו לגאולה.

וְשִׁמְעֵנוּ אֶתָּה וְנַעֲשֶׂהָ (ל, יב)

הנה בקבלת התורה אמרו בני ישראל נעשה ונשמע, והכא הלשון הפוכה נשמע ונעשה – "שמיענו" "נעשנה". ומדוע לא נקט כאן הלשון כמו בקבלת התורה.

אמנם פשוט הדבר, שבמתן תורה מכיון שהקב"ה עצמו הציע להם לקבל את התורה סמכו עליו ולכן אמרו נעשה קודם לנשמע, וכדאי' **בשבת** (פח, ב) 'אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תמת ישרים תנחם', ופירש"י 'התהלכנו עמו בתום לב, כדרך העושים מאהבה וסמכנו עליו שלא יטענו בדבר שלא נוכל לעמוד בו'. משא"כ הכא לא הקב"ה מביא להם את התורה אלא אדם, ובזה לא יוכלו לסמוך עליו כמו שסמכו על הקב"ה בקבלת התורה, ולכן כאן אמרו רק נשמע ונעשה.

יישוב נוסף – תשובה צריכה שמיעה ואח"כ עשיה

והנה הרמב"ן כאן פי' "כי המצוה הזאת" היינו מצות תשובה. ולפי דבריו יש ליישב בעוד דרך, דכשמדברים על מצות תשובה בזה א"א לומר נשמע ונעשה, שהרי כל יסוד התשובה הוא ההתבוננות במעשיו ובדרכי התשובה. וגם הסדר בתשובה מעכב, וכגון מה שכתב **השע"ת** (שער א או יא) שיש חילוק בין אם בא לשוב מחטא קבוע או מחטא ע"ד מקרה, שבחטא קבוע בעינן קודם עזיבת החטא ואח"כ חרטה, ואילו בחטא ע"ד מקרה להיפך קודם חרטה ואח"כ עזיבה. הרי חזינן שיש סדר לתשובה, וא"כ א"א להפוך במצוה זו את הסדר, ולא ללמוד דרכי התשובה באופן של נעשה קודם שנסמע.

ובאמת שביסוד המצוה הוא מובנה, ומוכרח שתשובה תהיה באופן של שמיעה ואח"כ עשיה. שהרי כל ענין התשובה הוא להבין את מעליו ומשם להבין דרכי החזרה אחרי שהרחיק, וא"כ האיך יקפוץ מייד לשוב עוד קודם שהבין את החומר במעשיו. אלא כך היא הדרך, להבין מה שעשה, והפנים שהרחיק מהקב"ה וכעת יתווה וישרטט את דרך השיבה אליו באופן של עזיבה חרטה וכו'.

הילפותא לחיוב חינוך בנו להשיטו במים

העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ הו"י וְהַמָּוֶת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה וְהַזְוָרָה בְּיוֹמֵי לְמַעַן תִּזְוֶיָה אֶתָּה וְהָרָעָה (ל, יט)

אי' בקידושין (כט, א) דחייב אדם למול את בנו וללמוד תורה ואומנות וכו', וי"א אף להשיטו במים. ופירש"י, משום שיש חשש שיפרוש בספינה ואם לא ידע לשוט עלול לבוא לידי סכנה. ודברי רש"י הם פי' על מה שהגמ' להלן מינה (שם ל, ב) אומרת דלהשיטו בנהר חיותיה הוא.

ובירו' קידושין (פ"א ה"ז) אי' 'רבי עקיבה אומר אף לשוט על פני המים דכתיב (דברים ל, יט) למען תחיה אתה וזרעך'. והיינו דהירושלמי יליף מפס' דידן שחייב ללמד את בנו לשוט.

חקירה בדין שמירת גופו

ולכא'ו הוא מח' בבלי וירו', כי הבבלי לא הביא פס' ואילו הירו'

הוצרך לפס', וצ"ב במאי פליגי. ונראה, דבעצם יש לחקור מה נכלל במה שצריך אדם לשמור על גופו, מה נכלל בכלל "ונשמרתם", האם סכנה האורבת **ועומדת** לפגוע בו, או אף סכנה רחוקה **שעלולה** לסכנו.

וצדדי החקירה, האם נאמר שצריך **לשמור** על גופו וכשגופו שמור די בזה, או שנאמר שצריך **לסלק** את הנזקים, ואף נזקים שעלולים לבוא יש לסלקם כי סוף סוף הם עלולים לבוא ולהזיק. **דצד א'** סבר שצריך לשמור על גופו וכל עוד גופו שמור די בזה, ואין צורך להוסיף שמירה על שמירתו שהרי הוא שמור. ומשום כך אם יש צד רחוק של סכנה לית לן בה, שהרי כעת שמור הוא. **אולם צד ב'** סבר שצריך לדאוג ולסלק את הנזקים, ולכן יש צורך להוסיף הרחקה כי בכך מרחיקם טפי, וזה מה שמוטל עליו. ומחמת כן גם אם יש צד רחוק של סכנה יש להרחיקו, כי סוף סוף בכך מסלק ומרחיק הנזק.

ונראה דבהא נח' הבבלי והירו', דבעצם להשיטו במים אינה שמירה עליו אלא הרחקת חשש נזק שעלול לבוא עליו. **והבבלי** סבר שגם חשש סכנה רחוקה בכלל החיוב, כי יסוד החיוב הוא לסלק הנזקים, ולכן גם דבר רחוק יש לנו ללמוד מסברא שחייב לסלקו. וזה כלול בד' הגמ' 'דחיותיה הוא', דאף שאין הסכנה לפנינו מ"מ חשש איכא.

אולם הירו' למד שמצד הסברא חייב אדם להישמר ולהתרחק רק מדבר העלול לבוא עליו, ואילו מדבר רחוק אין חיוב להרחיק. ומשום כך מצד הסברא אין אדם חייב ללמד את בנו לשוט, דהסכנה אינה לפנינו וחששו לא כ"כ גדול, ורק מחמת הפס' למדנו לרבות שמירה על שמירה.

מי שאביו לא לימדו לשוט

והנה יש להסתפק במי שאביו לא לימדו לשוט, האם הוא מחוייב כשיגדל ללמוד לשוט, או שישכיר מי שיודע לשוט שילמדו לכך. ולכא'ו תלוי הדבר במח' הבבלי והירו', דלבבלי חייב, כי יסוד החיוב הוא לשמור על עצמו מסברא גם מדבר רחוק, ולכן אם אביו לא לימדו חייב הוא בעצמו. אולם לירושלמי הרי ביסוד הדבר אין חיוב להתשמר מחשש סכנה רחוק שאינו לפנינו, ורק מלמת פס' ילפי' שאב ילמד את בנו, אולם אם לא לימדו אביו אינו חייב בזה. **[ומה שילפי' שאב מלמד את בנו, הוא רק משום דכתי' "למען תחיה אתה וזרעך", ויליף שאתה מלמד לזרעך].**

חיים – חי ים, ביאור הפסוק

ובענין זה ילפי' את הפס' ע"ד צחות. "החיים וְהַמָּוֶת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ", החיים היינו כמו 'חי ים', שיש ים חי רוגש ומסוכן, ויש 'ים מות' שהוא ים המלח שאינו מסוכן כדאי' בשבת (קה, ב) שמעולם לא טבע אדם בימה של סדום [הוא ים המלח], ומה שנקרא ים המות הוא משום שאין בו בריה חיה מחמת מלחו. **ואת החיים** והמות נתן ה' לפנינו. ובשניהם יש "הפְּרָכָה וְהַקְלָלָה", כי אם נזהר יש בו ברכה, ואם לא עלול להסתכן והו' קללה.

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וְזָרְעֶךָ", זה מרמז על הדין שחייב ללמד בנו להשיטו במים. משום שבקידושין שם (ל, ב) בתחילת הענין דורש את הפס' (קהלת ט, ט) "ראה חיים עם אשה אשר אהבת" על חיובי האב לבנו, ומייד מביא את החיוב להשיטו בנהר. נמצא שהלשון "חיים" כולל נמי להשיטו בנהר, וזהו מה שאומר הכתוב כאן "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך", שכדי שידע לשוט ולא ימות אלא יחיה תבחר בחיים – ע"י הלימוד לשוט.

ועוד יש להוסיף, דהנה כמעט לא משכחת מציאות שימות הא ובנו יחד, אלא באופן זה שהיה עמו בספינה אחת בלב הים ונשברה הספינה ומכיון שאין שניהם יודעים לשוט שניהם טובעים. ועל זה בא הפס' ואומר "ובחרת בחיים" – היינו לימוד לשוט המציל חיים, "למען תחיה אתה וזרעך", ואיזהו מיתה של "אתה וזרעך" שמצוה התורה שתחיה ולא תמות בו, הוי אומר זה לימוד לשוט, שאף אם יהיו האב ובנו בספינה מכיון שידעו שניהם לשוט יחיו שניהם – "אתה וזרעך".

לע"נ חנה מארע ב"ר יוסף צבי ע"ה ברזל יום פקודתה כ"א אלול

לע"נ הרה"ג רבי מרדכי ב"ר חיים זצ"ל ומרת פריידא גיטל ב"ר חיים עזרא ע"ה רינהולד מרת גילה זלבה ב"ר מרדכי ע"ה

מיייל: C8460331@gmail.com

נפלאות הים שהקב"ה טבע בו שלא ימית בני"א, אף שביסודו אדם היורד אליו היה מת, אי"כ הוא משבחי הקב"ה על בריאת הים שנותן אפשרות לעבור בו ולא למות. י' כמו שכתב היעב"ץ בסי' מטפחת סופרים (פ"ד דף כג) שיום המלח' נקרא ים המות'. [ונראה במדרש שמו"ר (פר' בא או' כב) על האוקיינוס שנקרא כך, וילמה הרג אותן שהבית שהוא מחזיק מאה חיים מחזיק אלף מתים, לכך נקרא אוקיינוס ים המות'].

י' וא"י בירו' שבת (פ"ב ח"ו) 'אי"ר יצחק בר מריון, אילולי דכתיב (ישעי' מג, טז) כה אמר ה' הנותן בים דרך, כיון שהיה אדם יורד לתוכו היה מת'. ומבואר שביסודו הים הוא ממת ומסוכן. ובמקו"א ביארנו לפי"ז מה דבתהלים (קד, כז) נאמר "שם אניות יתלכון", וצ"ב שהרי כל הפרק מדבר על נפלאות הבורא הניכרים מבריאנו, ואילו אניות אינם אלא מעשי בני"א ומדוע נכתב שם. אולם לפי הירו' א"ש, כי קאי על מה שנאמר קודם (פס' כה) "זה הים גדול ורחב ידיים" ומספר על